1391. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *մեծ, սալաձև, անզարդ տաշված, ընկած է գյուղի կենտրոնում. երեսին 9 տող.*

ԵՍՄԻՐ
ԱՆՍԿԱԳԷ
ՑԻՂԱՊԱՆ
ՍՀԱԻՐ
ԻՄՈՅԽԱՐ
ԻՓՂԱՀԻ
ՈՎԿԱՐԴԷՔ
ՅԱՂԱԻԹՍ:ԻԹ-
ՎԻՍՋԾԲ

ԵՍ ՄԻՐ|ԱՆՍ ԿԱ[Ն]Գ[Ն]Ե|ՑԻ ՏԱՊԱՆ|Ս ՀԱԻՐ| ԻՄՈՅ ԽԱՐ|ԻՓՇԱՀԻ.| ՈՎ. ԿԱՐԴԷՔ| ՅԱՂԱԻԹՍ [ՅԻՇԵՑԷՔ], Ի Թ|ՎԻՍ :ՋԾԲ: (1503):

1392. ԳՅՈՒՂԱՄԻՋԻ *մատուռի պատի հարավ-արևելյան անկյունաքարի վրա, արտաքուստ, հասարակ գրերով, մի խաչի կողքին, 4 տող.*

ՎԱ
ՐԴԽ
ԱՄՈՆԻ
ՄԱՆԵՍ

ՎԱՐԴԽԱՏՈՒՆԻ, ՄԱՀՏԵ[Ս]Ա[Լ]Ի:

Ծանոթ. *Գրերը* XVI—XVII *դարերի ոճի են։*

ԱԿՈՒՆՔ (ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ՝ ՎԵՐԽՆԻԲՈՒԼԱՂ, ՀՆՈՒՄ՝ ԱԿԱՆՔ)

Գյուղի հին անունը ձեռագիր գրականության մեջ տարբեր ձևերով է հիշատակվել, որովհետև հաստատուն փաստեր չեն ունեցել ձեռքի տակ։ Այսպես, Սմբատյանցը գրում է Վարդանաշեն[1], *Լալայանը հետևելով նրան՝* Վարդաշեն կամ Վարդանաշեն[2]. *Երկուսի էլ աղբյուրը Ստ. Օրբելյանի ցուցակն է, բայց այնտեղ անորոշ է, թե Սոդքի որ գյուղն է այն ներկայումս. ապա, Օրբելյանի ցուցակում էլ կա* Վարդանարակ *անունով։ Ալիշանը նույնացնում է Ջամբռի հիշատակած* «Հոտած աղբյուր» *գյուղի հետ*[3]։

Մեզ հաջողվեց գյուղի հին անունը հայտնաբերել մի խաչքարի արձանագրության մեջ, որը մինչ այժմ նկատված ու հրատարակված չի եղել։ Այդ խաչքարը գտնվում է գյուղի հարավ-արևմտյան եզրին բարձրացող «Կլոր գար» կոչվող բլրի վրա. Ճակատին ուռուցիկ տառերով ունի հետևյալ արձանագրությունը. «Ես Միրզաճան, Ակնեց առաջնորդ, կանկնեցի խաչս» *Ստ. Օրբելյանի Պատմության 1910 թ. հրատարակության մեջ Սոդքի ցուցակում կա Ակունք գյուղ, 10 չափ հարկով, իսկ Ալիշանի օգտագործած տպագիր և ձեռագիր օրինակներում այդ գյուղը Ակոնք և Ականք ձևով է գրված եղել։ Նա գերադասում է Ականք ձևը, երևի նկատի ունենալով Օրբելյանի ցուցակներում հիշատակված Ակն, Ակունք և Ակնալ տեղանունների գոյությունը՝ Հաբանդ, Աղահեճ և Բաղանիք գավառներում։ Բոլոր դեպքերում ներկա* Ակունք *գյուղի հին անունը* Ականք *կամ* Ակոնք *է եղել, որը և հիշատակված է մեր արձանագրության մեջ (№ 1451)։ Արձանագրությունը թվական չունի, բայց ըստ խաչքարի քանդակների ոճի՝ վերաբերում է* XV—XVI *դարերին։*

Գյուղի սահմաններում եղած արձանագրությունները հետևյալ վայրերումն են, ըստ հնության.

---

[1] «Գեղարքունիք», էջ 617։
[2] «Ազգ. հանդ.», XIX, էջ 13։
[3] «Սիսական», էջ 70։

Ա. Գյուղամիջի առանձնակի հուշարձանների վրա. դրանք ընդամենը երկուսն են, մի մեծ ու մենամենակ խաչքար, որը գտնվում է գյուղի հարավային եզրին, կանգնած է պատի տակ՝ շրջանակներին եղծված արձանագրությամբ, իսկ թվականից միայն ։Ռ։ տառն է մնացել։ Տեղացիների ասելով խաչքարի շրջապատը նախկինում եղել է գերեզմանատուն։ Այժմ տներ և գոմեր են շինված։ Մյուս արձանագրությունը ագուցված է գյուղի հարավային եզրին՝ մի տան պարսպի պատի մեջ, ջարդոտված. բեկոր է միայն։

Բ. Թուխ Մանուկ. փոքր, թաղածածկ և անտաշ քարերով շինված եկեղեցի, այժմ կիսավեր. գտնվում է գյուղի մեջ։ Սա հավանաբար ս. Գևորգ կոչված եկեղեցին է, որը նորոգել էին Ալաշկերտի գաղթականները. շուրջը գերեզմանատան մնացորդներ են. ամենահին խաչքարն ունի ։ՉԱ։ թվականը (№ 1395)։

Գ. Ս. Մեսրոպ եկեղեցի և շրջապատը. թաղածածկ շենք, շինված անտաշ քարերով. ավերված կիսավեր դահլիճ եկեղեցին շինվել է XIX դարի վերջում, հին տեղում. պատերի մեջ և շրջապատում կան XV դարից մնացած խաչքարեր։

Դ. Գերեզմանատուն. գտնվում է գյուղից դուրս հյուսիս-արևելյան բարձունքների վրա, որոնց ստորոտից հոսում են հորդառատ աղբյուրներ։ Գերեզմանատունը տեղավորված է գյուղատեղի ավերակների վրա և շատ ընդարձակ է. ամենահին խաչքարն ունի ։Ռ։ թվականը։

Ե. Հին Ղըրխբուլաղ կամ «գոմեր». այս ավերակ գյուղատեղը գտնվում է գյուղից հարավ ձգվող ձորի վերին մասում, մոտ չորս կիլոմետր հեռու. անտառներից բացի մնացել են մի եկեղեցու հիմնապատերը և շուրջը բազմաթիվ գերեզմանական հուշարձաններ. մի մասը արվեստի լավ գործեր են։ Հնում այս բոլորը շրջափակված են եղել պարսպով և կազմել եկեղեցու բակը։ Ամենահին խաչքարն ունի ։ՉԽԶ։ թվականը։

Զ. «Աղբրի խարաբա» գյուղատեղ, մնում են մի հասարակ եկեղեցու ավերակները և մի քանի խաչքարեր. ամենահինն ունի ։Ջ։ թվականը։ Գտնվում է Հին և Նոր Ղըրխբուլաղների արանքում, ձորի արևմտյան լանջին։

Է. «Կոր դար», այսպես է կոչվում գյուղի հարավ-արևմտյան եզրին, հարթ դաշտի մեջ բարձրացող հողաբլուրը, որը ստուգողական պեղումների միջոցով պարզվեց, որ եղել է բերդատեղի, մոտավորապես I դարին վերաբերող։ Ինչպես հաստ պարիսպները, այնպես էլ ներքին կառուցումները շինված են հում աղյուսից, մանր քարերի հիմքի վրա։ Բլրի գագաթին կանգնած է միայն մի խաչքար՝ առանց թվականի, բայց քանդակների ոճով վերաբերում է XV—XVI դարերին, արձանագրության մեջ հիշատակված է գյուղի հին Ակն կամ Ականք անունը։

Ներկա ժողովածուում այս գյուղի սահմաններից ամփոփված են 59 արձանագրություն, որոնցից նախկինում միայն 7-ն է հրատարակված եղել։

Ա. ԳՅՈՒՂԱՄԻՋՈՒՄ

1393. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, կանգնած է գյուղի արևմտյան մասում, փողոցի մեջ, մի պատի տակ. երկու նեղ շրջանակներին եղծված արձանագրություն.

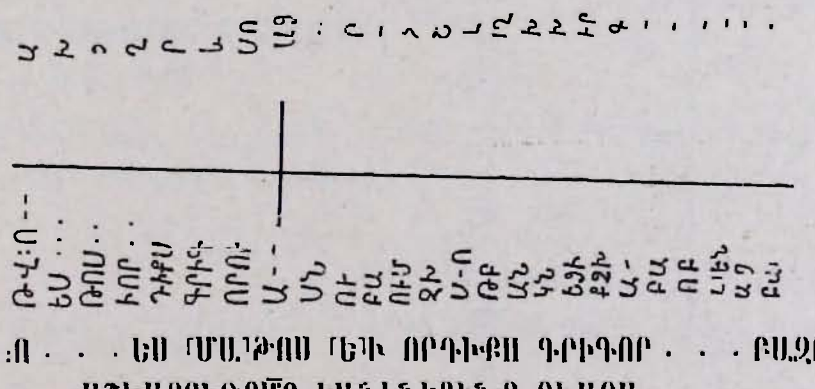

ԹՎ. ՌՈ . . . ԵՍ ՄԱՂԹԱՍ ՏԵՐ ՈՐԴԻՔՍ ԳՐԻԳՈՐ . . . ԲԱԶՈՒՄ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՆԳՆԵՑԻՆՔ ԽԱՉՍ . . .

Ծանոթ. Թվականից միայն հարյուրավորն է մնացել՝ ՌՈ, բայց խաչքարի ոճից դատելով տասնավորն ու միավորը շատ քիչ պիտի ավելացնեն դրան։ XII դարի գործ է։ Լուսանկարելու հնարավորություն չանի, դիմացը պատ է։

1394. *ԲԵԿՈՐԻ ՎՐԱ, որ տողերի վերջին մասերն են մնացել, ագուցված է գյուղի հարավային եզրին, կամուրջի մոտ, մի տան պատի մեջ.*

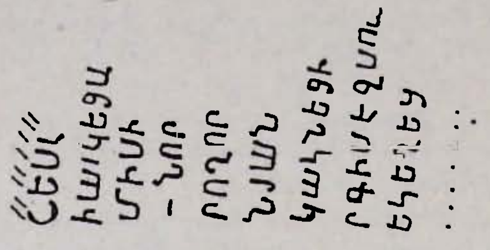

Ծանոթ. *Որոշել կարելի է միայն* կանգնեցի, Սարգիս *և* եկեղեցի *բառերը։*

Բ. ԹՈՒԽ ՄԱՆՈՒԿԻ ՇՈՒՐՋԸ

1395. *ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած է գյուղամիջի Թուխ Մանուկ ավերակ մատուռի մոտ. ճակատին 3 տող.*

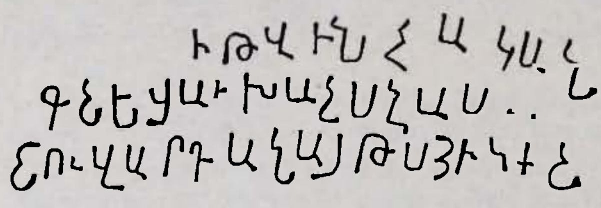

Ի ԹՎԻՆ ։ՉԱ։ (1252) ԿԱՆ|ԳՆԵՑԱՒ ԽԱՉՍ ՀԱՄԱ[Ն]Ն[Ա]|ՍԻ ՎԱՐԴԱՆԱ. Յ[ԱՂԱ]Ի[ԹՍ] ՅԻՇ[ԵՑԷ]Ք։

Լուսանկ. 289

1396. *ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած է Թուխ Մանուկի մոտ, շրջանակներին և թևերի արանքներում.*

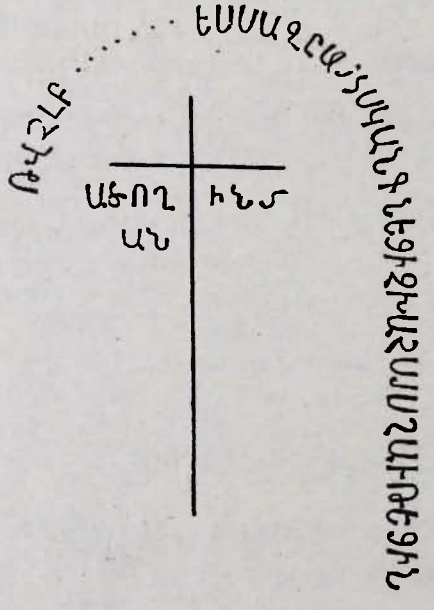

ԹՎ. ։ՉԼԲ։ (1283) [ԿԱՄԱՒՆ ԱՅ] ԵՍ ՍԱՋՐԱՑԿՍ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ ՅԱ-ՂԱԻԹԵ[Ա]ՑԻՆ...

Ծանոթ. *Անձնանունը համարում ենք կասկածելի. Թևերի արանքներինն անորոշ։*

1397. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, օրորոցաձև, հարավային կողին սուր, կապարճ և թևերը կանթած մարդ, ճակատներին 3 տող.

ՀՅԻՍՐԲԽԱՉՍՀՕՐԱՔԲԵՐՆԻՄ
ԵՍՎԱՐԴԱՆՍԿԱՆԳՆԵՑԻ
ՄԱՍՈՒՍԻՆ

ԵՍ ՎԱՐԴԱՆՍ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ՍՈՒՐԲ
ԽԱՉՍ ՀՕՐ ԱՂԲՕՐՆ ԻՄ ՄԱՍՈՒՍԻՆ.
ԹՎ. ՌԽ: (1591):

1398. ԽԱՉՔԱՐ, տեղից շարժված, գտնվում է նախորդ տապանաքարի մոտ. քիվին, թիկունքին և հարավային կողին 12 տող.

ՍԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐԵԽՕՍ

ԵՍ Դ	ԱՐՈ
ՆԳՈ	ԻԼԱԴ
ՍՄԱՍ	ԻՍԴԵԿ
ՍԿԱԿ	ՆԵՑԻՆՔ
ՍՐԲԽ	ԱՉՍԲ
ԱՐԷԽ	ՈՍԿՈՐ
ՃՈՅ	ԴԱՐ
ՈՆՎ	ԱՐԴ
ԱՆԻՆ	

ԿՈՂԱՅԿ
ՑՆԴՈՂԻՆ

Քիվին.

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԵԽՕՍ.

Թիկունքին.

ԵՍ ՊԱՐՈՆ ԳՈՒԼԱՊՍ, ՄԱՍԻՍ ՊԵԿՍ ԿԱՆԳՆԵՑԻՆՔ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐԵԽՕՍ ՀՕՐ ՄԵՐՈՅ ՊԱՐՈՆ ՎԱՐԴԻԱՆԻՆ

Կողին.

ԿՈՂԱՅԿՑԻՆ ԴՈՇԻՆ:

Ծանոթ. *ժամանակով մոտ է նախորդին:*

1399. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, նախորդների մոտ. երեսին 5 տող.

ԱԾԽԱՆ
ԳԻՍՏԳԱՎ
ՃԱՐԻՆԿԵ
ՆԱԿԻՑԴՐՆ
ԳՈՒԼԱԴԻՆ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԳԱՎԱՀԱՐԻՆ,
ԿԵՆԱԿԻՑ ՊԱՐՈՆ ԳՈՒԼԱՊԻՆ.

Ծանոթ. *ժամանակով մոտ է նախորդներին:*

1400. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, հյուսիսային և հարավային կողերին խաչքարներ և խաչեր, որոնց վրա մեկական տող.

ՀՐԱԴԴԵԿԻՆ

ՈՐԴԻՄԻՐՋԱԴԵԿԻՆԹՎՌԾԱ

ՍԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐԵԽՕՍ ՋՈՀՐԱՊ ՊԵԿԻՆ,
ՈՐԴԻ ՄԻՐԶԱՊԵԿԻՆ. ԹՎ. ՌԾԱ: (1602):

1401. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, փոքր, հարավային կողին հենյալ. աջ ձեռքին սակր, ձախին՝ դաշույն, գլխացը մի մարդ՝ աջում բլիթ, ձախում՝ գավ և առաջը ուտելիքներով լիքը սեղան, շրջանակներին 3 տող.

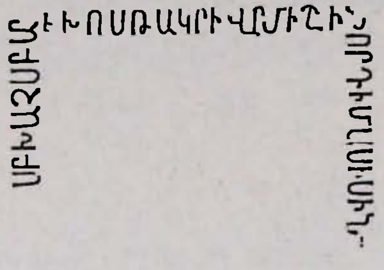

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐ|ԷԽՕՍ ԹԱԿՐԻՎԱՐՄԻՇԻՆ.| ՈՐԴԻ ՄԱՍԻՍԻՆ:

Ծանոթ. ժամանակով մոտ է նախորդին:

1402. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, կանգնած է մատուռի հարավային պատի տակ, քիվին և թևերի արանքներում 5 տող.

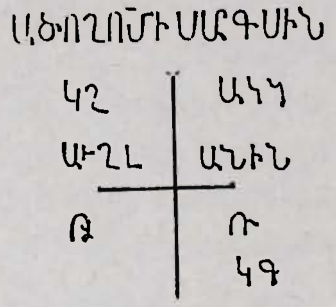

Ա.Ծ. ՈՂՈՐՄԻ ՍԱՐԳՍԻՆ| Կ[Ո]Ղ[Ա]Կ[Ի]Ց ԱԻՂԼԱՆԻՆ| ԹՎ. ՌԿԳ: (1614):

1403. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, օրորոցաձև, հյուսիսային կողին հենյալ՝ գուրզը ձեռքին, երկու լարանի սազ նվագող և պարող մարդ՝ դափը ձեռքին, գլխացները սեղան, ծայրում՝ գավ, իսկ ձիու առաջ հրացան. գտնվում է մատուռի արևմըտյան կողմում, շրջանակներին 4 տող.

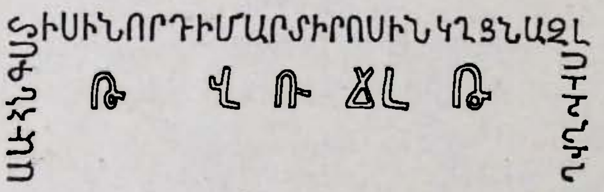

Ա[Յ]Ս Է Հ[Ա]ՆԳԻՍՏ| ԻՍԻՆ, ՈՐԴԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ, Կ[Ո]Ղ[Ա]ԿԻ[Ց] ՆԱԶԼ|ՈՒԽ[Ա]ՆԻՆ. ԹՎ. ՌՃԼԹ: (1690):

1404. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, գտնվում է մատուռից հարավ, երեսին 5 տող.

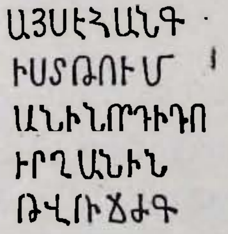

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳ[Ի]ՍՏ ԹՈՒՄ|ԱՆԻՆ, ՈՐԴԻ ԴՈ|ԻՐՂԱՆԻՆ. ԹՎ. ՌՃԺԳ: (1664):

1405. **ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ,** *տափակ, գտնվում է նախորդի մոտ, երեսին 6 տող.*

ԱՅՍԷՀԱՆԳ
ԻՍՏԴՈՒՐՂԱՆ
ՈՐԴԻԴԱՒԻՈ
ԻԹԻՆՈՐԴԱՊ
ԱՆԻՍՇԻՆԻԼԴՎ
ԹՎ ՌՃԽԴ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳ|ԻՍՏ ԴՈՒՐՂԱՆ|⌊ԻՆ⌋, ՈՐԴԻ ԴԱՒԻ|ԹԻՆ. ՈՐ ԴԱՊ|ԱՆԻՍ ՇԻՆԻ, ԴՎ⌊ԵՑ⌋:| ԹՎ. ՌՃԽԴ: (1695):

1406. **ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ,** *փոքր, օրորոցաձև, հյուսիսային կողին հեծյալ, ձիու սանձից բռնած պատանի, ղավ ու հացեր, շրջանակներին 4 տող.*

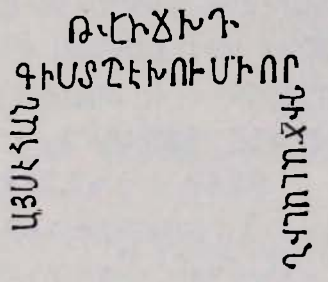

ԹՎ. ՌՃԽԴ: (1695).| ԱՅՍ Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ՇԷԽՈՒՄԻ ՈՐ|ԴԻ ՃԱԼԱԼԻՆ:

1407. **ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ,** *օրորոցաձև, հարավային կողին արոր՝ երկու լծանի և առանց լծկանների, մի մարդ բռնել է մաճը. երկու մարդ ևս, որոնցից մեկը սազ է նվագում, մյուսը պարում է՝ ձեռքերին ղավ և հաց. շրջանակներին 4 տող.*

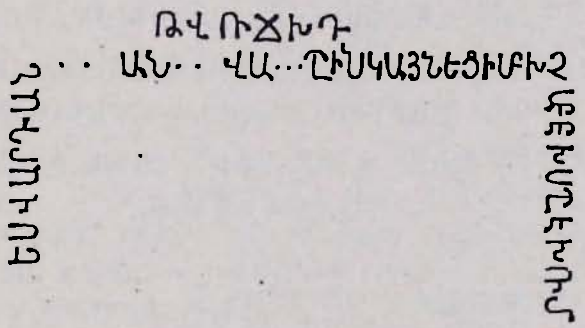

ԹՎ. ՌՃԽԴ: (1695).| ԵՍ ՎԱՐԴԱՆ|, ՈՐԴԻ . . . ԹԱՆ|ԿՐԻՎԱՐՄԻՇԻՆ ԿԱՑՆԵՑԻ ՍԲ. ԽԱՉ|Ս ԲԱՐԷԽ⌊ԱՒ⌋Ս ՇԷԽՄԻՍ⌊ԻՆ⌋:

1408. **ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ,** *օրորոցաձև, հյուսիսային կողին մեծ սեղան, վրան լիքը ամանեղեն, շուրջը՝ սազ, զուռնա նվագողներ և երկու պարողներ, որոնցից մեկը ձեռքին ունի ղավ ու հաց. շրջանակներին ուռուցիկ տառերով 4 տող.*

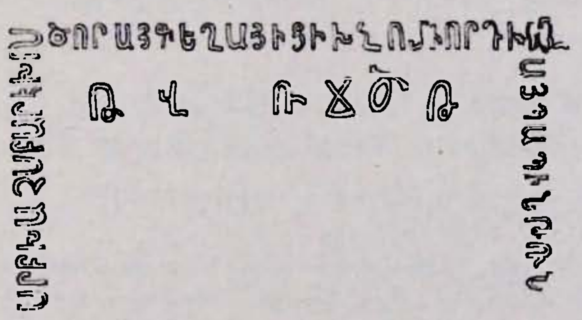

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽՈՍ| ԾՈՐԱՑԳԵՂԱՑԻ-ՑԻ Խ⌊Է⌋ՉՈ⌊Ի⌋ՄԻ ՈՐԴԻ ԱՂ|ԱՑՊԱՊԻՆ Թ⌊Ո⌋Ռ⌊Ի⌋Ն. ԹՎ. ՌՃԾԹ: (1710):

***1409. ԽԱՉՔԱՐ,** անդահան եղած, դրված է եկեղեցու հյուսիսային ավանդատանն իբր բարավոր, երեսով ցած. ուշ մասերը ջարդված և մասամբ նաև ծածկված. 10 տող.*

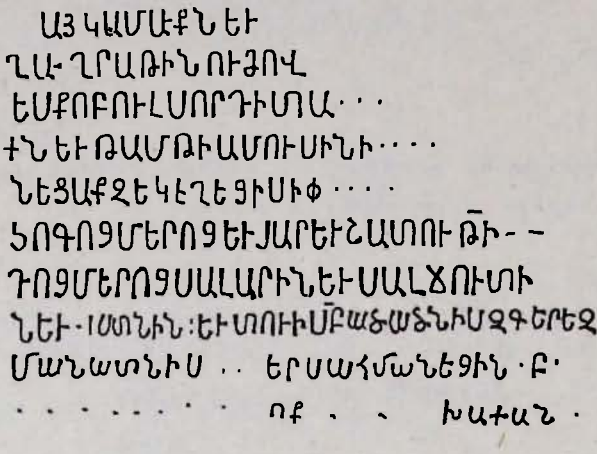

ԱՅ. ԿԱՄԱՒՔՆ ԵՒ[Ր] Դ[ԱՒԴ]ՐԱԹԻՆ ՈՒԺՈՎ[Ն] ԵՍ ՔՈՐԻՈՎԱ, ՈՐԴԻ ՏԱ. . . ԵՒ ԹԱՄԹԻ ԱՍՈՒՍԻՆ ԻՄ ՇԻ[Ն]ԵՑԱՔ ԶԵԿԵՂԵՑԻՍ Ի Փ[Ր]Կ[ՈՒ]ԹԻ[Ւ]. ՀՈԳՒՈՅ ՄԵՐՈՅ ԵՒ ՅԱՐԵՒՇԱՏՈՒԹԻ. [Ծ]Ր[Ո]ՂԱՑ ՄԵՐՈՅ ՍԱԼԱՐԻՆ ԵՒ ՍԱԼՃՈՒՏԻՆ ԵՒ ԱՏՆԻՆ. ԵՒ ՏՈՒԻ ՍՐ ԱԾԱԾՆԻՍ ԶԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՆԻՍ . . . ՍԱՀՄԱՆԵՑԻՆ :Բ: (2) ՊԱՏ [Պ]ԱՏԱՐԱԳ . . . ՈՐ . . . ԽԱՓԱՆ[Ե]Է ԳԱՏԻ ՅԱՅ[Տ].

***1410. ԽԱՉՔԱՐ,** անդահան արված. ագուցված է եկեղեցու մկրտության ավազանի նիստում, երեսով դեպի դուրս (հարավ). տողերի վերջին մասերը ծածկված են պատի մեջ. կենտրոնական և կողերի մանր խաչերի արանքներում 10 տող.*

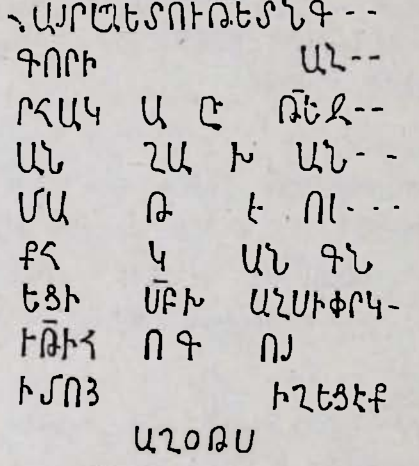

ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵ ՏՆ ԳՐԻԳՈՐԻ. ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵ. ՋԱՀԱՆՇԱ ԽԱՆԻ ԵՍ ՄԱԹԷՈՍ ՔԱՀԱՆԱ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ՍՐ. ԽԱՉՍ Ի ՓՐԿՈՒԹԻ. ՀՈԳՒՈՅ ԻՄՈՅ ԻՇԵՑԷՔ ԱՂՕԹՍ.

Ծանոթ. *Ժամանակը որոշվում է ՋԱՀԱՆՇԱՀԻ և ԳՐԻԳՈՐ կաթողիկոսների հիշատակումով՝ XV դարի կեսերին։*

***1411. ԽԱՉՔԱՐ,** մեծ, գեղաքանդակ, կանգնած է եղել եկեղեցուց վեր, թեք լանջին, այժմ գլորվել է ցած, պատի տակ. քիվին և թևերի արանքներում 4 տող.*

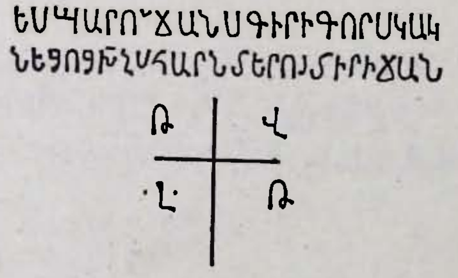

ԵՍ ՊԱՐՈ[Ն] ՃԱՆՍ. ԳԻՐԻԳՈՐՍ, ԿԱ[Ն]Կ-ՆԵՑՈՒՑ[Ի]ՆՔ ԽԱՉՍ ՀԱՒՐՆ ՄԵՐՈՅ ՄԻՐԻՃԱՆ[Ի]Ն. ԹՎ. :ՌԼԹ: (1590):

Ծանոթ. *Քիվի երկու տողերը առուցիկ տառերով. Թվականի մեջ գրիչը մոռացել է հազարավորը՝ :Ռ:*

1412. *ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած է եկեղեցու արևմտյան կողմում. քիվին և հարավային կողին 9 տող.*

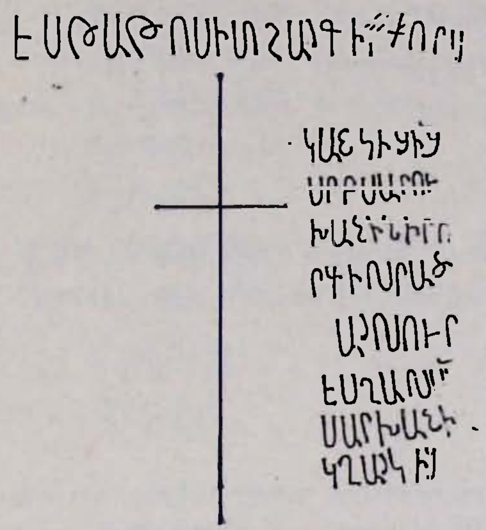

ԵՍ ԹԱԹՈՍԻ ՏԴԱՅ ԳԻՐԻԳՈՐՍ| ԿԱՆԿԻՑԻՑ (ԿԱՆԿՆԵՑԻ)| ՍԲ. [ԽԱՉՍ] ՍԱՐԻՒ|ԽԱՆԻՆ, ԻՐ Ո|ՐԴԻ ԱՍՏՈՒԱԾ|ԱՑՏՈՒՐ.| ԵՍ ԴԱՏԱՄ՝| ՍԱՐՈՒԽԱՆԻՆ| Կ[Ա]ՆԴՆԵՑԻՑ։

Լուսանկ. 290

1413. *ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, ղեղաքանդակ. երկհարկանի ձևով. միջին քիվի վրա 1 տող.*

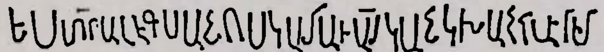

ԵՍ ՏՐ. ԱԼԵԳՍԱՆՈՍ ԿՍՄԱՐ ԱՑ. ԿԱՆԿ[ՆԵՑԻ] ԽԱՉՍ. ՀԱՒՐ ԻՄ։

Լուսանկ. 291

1414. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, տափակ, եկեղեցու հյուսիսային պատի տակ. երեսին 3 տող.*

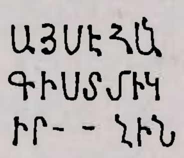

ԱՅՍ Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ՄԻԿ|ԻՐՏԻՉԻՆ։

Լուսանկ. 292

Դ. ԳՅՈՒՂԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆԸ

1415. *ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, կանգնած է գերեզմանատան կենտրոնում, ճամբի եզրին. քիվին, հյուսիսային կողին և խաչանի գլխին 19 տող.*

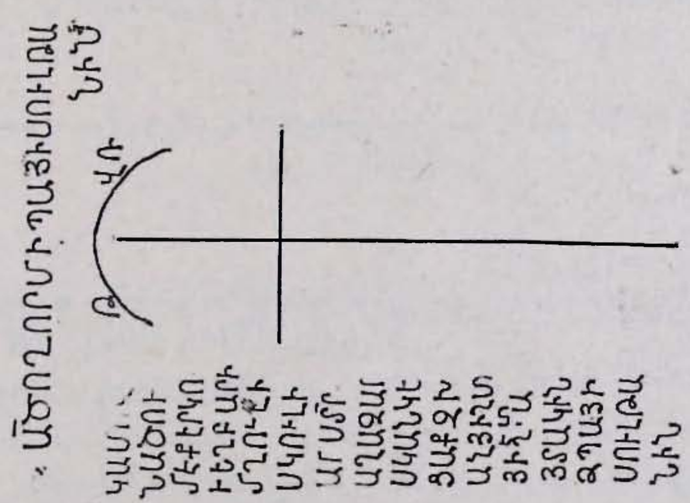

ԱԾ ՈՂՈՐՄԻ ՊԱՅԻ ՍՈՒԼԹԱ|ՆԻՆ։| ԿԱՄՈՎ|Ն Ա[Ս]ՏՈՒ[Ծ]ՈՒ| ՄԵՔ

ԵՐԿՈ|Ւ ԵՂԲԱՐ Ի|Մ ԴՈՒՋԻ|Ս, ԿՈՒԼԻ ԱՐՍ, ՏԷՐ| ԱՂԱԶԱՐ|Ս ԿԱՆԳՆԵ|ՑԱՔ
ՋԽ|ԱՉԱՍ ՅԻՇԱՏ|ԱԿ ԻՆ|Ջ, ՊԱՑԻ| ՍՈՒԼԹԱ|ՆԻՆ. ԹՎ. :Ռ: (1551):

Ծանոթ. *ՅԻՇԱՏԱԿ բառը գծի կողմից կրկնված է բնագրում։*

1416. ***ԽԱՉՔԱՐ****, նախորդին կից հարավից. քիվին և թևերի շուրջը 5 տող.*

ԵՍ ՂՈ ՂԻՍ ԿԱՆԿԵՅԿ
աքխաղ
իղայ տակ ինջ
Թ Վ
Ռ

ԵՍ ԴԱ|Ի|ՋԻՍ ԿԱՆԳ|ՆԵՑԱ| ԽԱՉՍ|
ԻՇԱՏԱԿ ԻՆՋ| ԹՎ. :Ռ: (1551):

1417. ***ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ****, օրորոցաձև, մեծ, հյուսիսային կողին հեծյալ՝ առջևում եղջերու, հարավում՝ երեք խորան, մեկում գավ, կենտրոնում ննջեցյալ և գուրգ, երրորդում գունդ՝ հավիտենականության գծերով, որոնցից վեր, շրջանակին և արևելյան ճակատին 3 տող.*

ԵՍԱԵՏԻՍՈՐԴԻՆԻՄՏՐՈՍՓԿՆԵՇԱՔԽՉՍՄՈՐԴՈՅՆԻՄՄԵԼ- ՌՒՄ
ԻՆ ԹՎ Ռ: ԿԱ

ԵՍ ԱԻԵՏԻՍ, ՈՐԴԻՆ ԻՄ ՏԷՐ ՈՒՍԷՓ ԿԱՆԳՆԵՑԱՔ ԽԱՉՍ
ՈՐԴՈՑՆ ԻՄ ՄԵԼՔՈՒՄԻՆ ԹՎ. :ՌԿԱ: (1612):

Ծանոթ. *Թվականը և տապանագրի վերջին վանկը գրված են արևելյան ճակատին։*

1418. ***ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ****, տափակ, երեսին 4 տող.*

ԱՅՍ Է ՀԱՆ
ԳԻՍՏ ՍԻՄԷ
ՈՆԻՆ
ԹՌՃԷ

ԱՅՍ Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ՍԻՄԵ|ՈՆԻՆ.|
ԹՎ. :ՌՃԷ: (1658):

1419. ***ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ****, մեծ, տափակ, գտնվում է գերեզմանատան կենտրոնում. երեսին 7 տող.*

ԵՍ ՍԻՄԱՅՈ
ՆՍՀԱՆԳՌ
ՅԻԴԱՊԱՆՍ
ՀԱՅՐՆԻՄՄ
ՈՒՔԵԼԻՆԱՅ
ՐԻՄԵՂՈՒՐԻՆ
ԹՎՌՃԾ

ԵՍ ՍԻՄԱՅՈ|ՆՍ ՀԱՆԳՈՒ|ՅԻ ԴԱՊԱՆՍ| ՀԱՅՐՆ
ԻՄ Մ|ՈՒՔԵԼԻՆ, ՄԱՅ|Ր ԻՄ ԵՂՈՒՐԻՆ|
ԹՎ. :ՌՃԾ: (1701):

1420. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *տափակ, երկաստիճան, վրան պարող կին՝ կողքին օրորոց. 5 տող.*

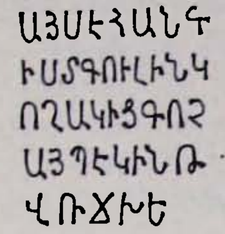

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳ|ԻՍՏ ԳՈՒԼԻՆ, Կ|ՈՂԱԿԻՑ ԳՈՋ|ԱՑ ՊԷԿԻՆ. ԹՎ. :ՌՃԽԵ: (1696):

1421. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *տափակ, երեսին մարդ և գավ, գտնվում է գերեզմանատան հյուսիսային մասում, № 26-ի մոտ. վրան 9 տող.*

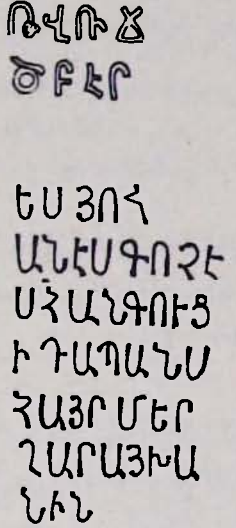

ԹՎ. :ՌՃԾԲ: (1703) ԷՐ.|ԵՍ ՑՈՀ|ԱՆԷՍ, ԳՈՋԷ|Ս ՀԱՆԳՈՒՑ|Ի|ՆՔ, ԴԱՊԱՆՍ| ՀԱՅՐ ՄԵՐ| ՂԱՐԱՑԽԱ|ՆԻՆ:

1422. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *մեծ, օրորոցաձև, կից նախորդին, հարավային կողին հեծյալ, առջևին սազ նվագող, երկու պարող, մեկը գավ բռնած, առաջներին սեղան՝ լիքը ուտելիքներով և գավերով, շրջանակներին ուռուցիկ տառերով 5 տող.*

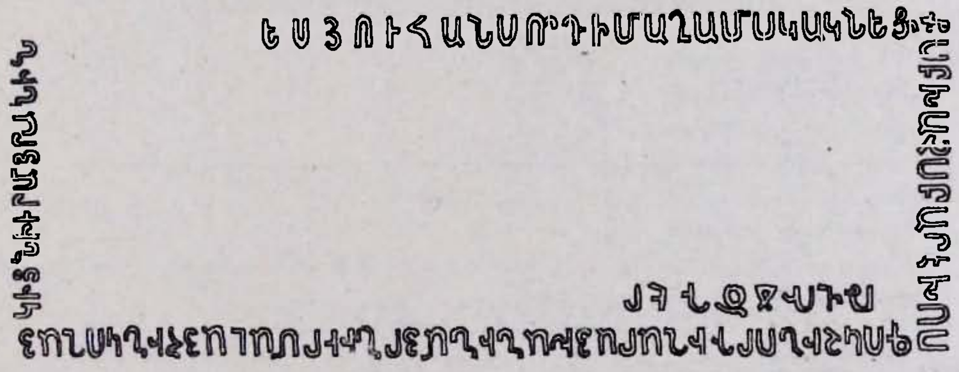

ԵՍ ՑՈՒՀԱՆՍ, ՈՐԴԻ ԻՄ ԱՂԱՄՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻՆ |Ք ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽՈՍ| ԳՈԿՉԻՆ, ՈՐԴԻ ՂԱՐԱՑԽԱՆԻՆ, ՄԱՑՐՆ ԻԻՐ ՄԱԼԱՑՀԻՆ, ԿՈՂԱՑ|ԿԻՑՆ ԻԻՐ ՄԱՑՐԱՆԻՆ:| ԹՎ. :ՌԾԴ: (1705) ԷՐ:

1423. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, օրորոցաձև, բարձր, նախորդի հյուսիսում. հարավային կողին երկու շարք քանդակներ, վերևի շարքում երկու հեծյալ՝ մեկի ձեռքին նիզակ, մյուսին՝ դաշույն, արանքներին եղջերու և քարայծ, առանձնակի՝ սուր, աղեղ, կապարճ։ Ներքևի շարքում՝ նվագող և չորս պարողներ, որոնցից երկուսը ձեռքերին հաց և գավ ունեն բռնած. բոլորի առջև երկար սեղան՝ լիքը պնակներով և հացերով. շրջանակներին 3 տող.

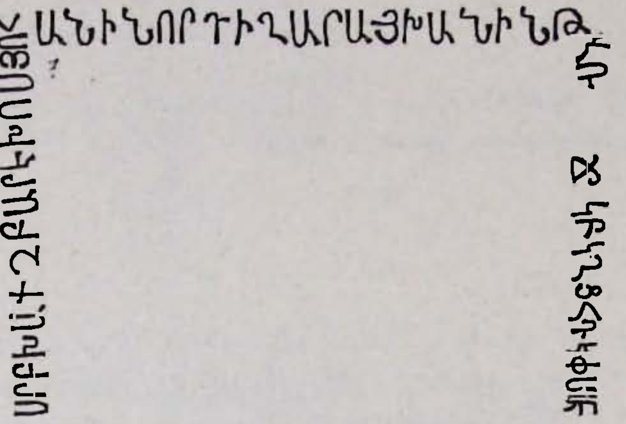

ՄՐ. ԽԱՉ ԲԱՐԷԽՈՍ ՅՈՀ|Ա-ՆԻՆ, ՈՐԴԻ Պ.ԱՐԱՑԽԱՆԻՆ. ԹՎ. :Ռ ՃԿԲ: (1713): Կ⌊Ո⌋Պ⌊Ա-|ԿԻ⌋Ց ՀՈՒՓՍ⌊Ի⌋Մ։

Լուսանկ. 293

1424. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, գտնվում է գերեզմանատան կենտրոնում. երեսին 4 տող.

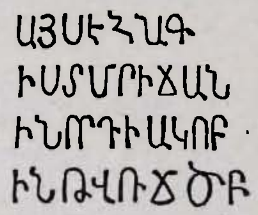

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳ|ԻՍՏ Մ⌊Ի⌋ՐԻՃԱՆ|ԻՆ, ՈՐԴԻ ԱԿՈԲ|ԻՆ. ԹՎ. :ՌՃԾԲ: (1703):

1425. ԽԱՉՔԱՐ, անզահան տրված և տակից ջարդված, դրված է որպես գերեզմանաքար, գերեզմանատան արևելյան ծայրին. շրջանակներին 3 տող.

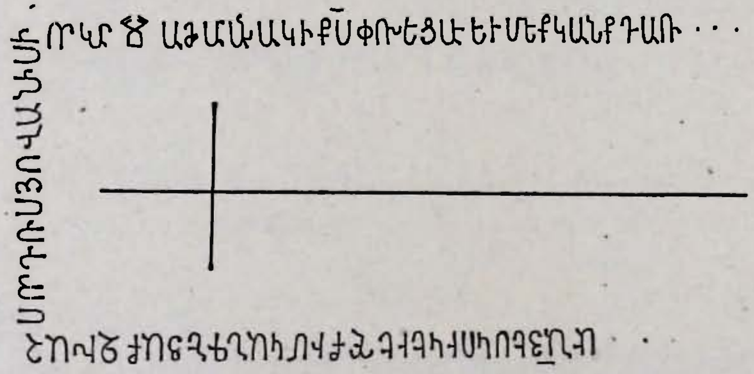

⌈ԿԱՄ⌉ԱԻՆ ԱՅ. ԵՍ ԿՈՒԿ ԵՒ ԵՂԲ⌊Ա⌋Ր⌊Ք⌋Ք ԻՄ ԿԱՆԳՆԵՑԱՔ ՉԽԱՉ|Ս ՈՐԴՈՒՍ ՑՈՎԱՆԻՍԻ⌊Ն⌋,| ՈՐ ԿԱՐՃԱԺԱՄԱՆԱԿ Ի ՔՈ. ՓՈԽԵՑԱՒ ԵՒ ՄԵՔ ԿԱՆՔ ԴԱՌ⌈Ն⌉ ՍՈՒԳ⌉։

Ծանոթ. Քանդակների և գրչության ոճով նման է նախորդներին, XVI—XVII դարերի գործ է։

1426. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին 5 տող.*

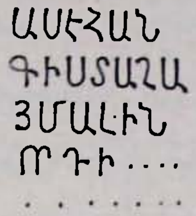

Ա⌊Յ⌋Ս Է ՀԱՆ|ԳԻՍՏ ԱՂԱ|ՅՄԱԼԻՆ,|
ՈՐԴԻ · · ·|· · · ·:

Ե. ՀԻՆ ՂԸՐԽԲՈՒԼԱՂ ԿԱՄ «ԳՈՄԵՐ»

1427. *Խաչքարերի I շարք, բաղկացած 10-ի չափ կանգուն և ընկածներից, գտնվում է կիսավեր եկեղեցու արևելքում, որոնցից միայն չորսն ունեն արձանագրություն և դրանցից էլ միայն մեկը թվագրություն։*

Ա. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, գեղաքանդակ, կանգնած է շարքի կենտրոնում. քիվին, կողքերի շրջանակներին և հարավային կողին 24 տող.

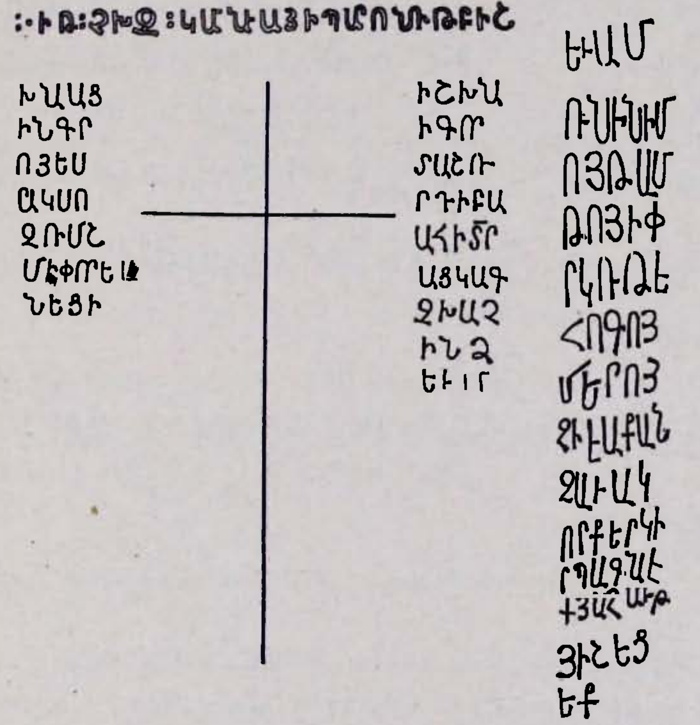

Ի ԹՎ. :ՉԽԶ: (1297). ԿԱՄԱՒՆ
ԱՑ. Ի ՊԱՐՈՆՈՒԹԲ. ԻՇ|ԽԱ-
ՆԱՑ ԻՇԽԱՆ|ԻՆ ԴՐԻԳՈՐ|ՈՑ
ԵՍ ՏԱՇՈՒ|ՐԱԿՍ, ՈՐԴԻ ԲԱ|
ՋՈՒՄՇԱՒ, ՏԷՐ| ՄԻՓՈՐԵԼԱՑ
ԿԱ⌊Ն⌋|ԳՆԵՑԻ ԶԽԱԶ⌊Ս⌋| ԻՆՁ|
ԵՒ ԱՄ|ՈՒՍՆՒՆ ԻՄ|ՈՑ ԹԱՄ
ԹՈՑ Ի Փ|ՐԿՈՒԹՆ. ՀՈԳՈՑ|
ՄԵՐՈՑ|, ՁԻ ԷԱՔ ԱՆ|ՁԱՒԱԿ
ՈՐՔ ԵՐԿԻ|Ր ՊԱԳԱՆԷ| Ք
ՅԱՂԱՒԹ⌊Ս⌋, |ՅԻՇԵՑ|ԷՔ:

Ծանոթ. *ՄԻՓՈՐԵԼԱՑ տեղանունը կարելի է և ՄԻՓՈՐԵԼԵԱՑ վերծանել. գրիչը ինքը Ն-ից հետո եկող տառը նախ սխալ է գրել և ապա ուղղել, այնպես, որ նա Ա և Լ տառերից յուրաքանչյուրին մոտ է։*

Աջ շրջանակի վերջում ԵԻ, ԱՄ բառերը կրկնված են նաև կողքի առաջին տողում։

Հրատ. Ջալալյանց, 116։ Ալիշան, 71։ Ամբատյանց, 616։
Լալայան, XIX, 14։
Լուսանկ. 295 (կողքի մասը)։

1428. *Բ. ԽԱՉՔԱՐ, նախորդին կից հյուսիսից, քիվին 1 տող.*

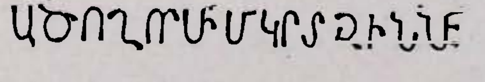

ԱԾ. ՈՂՈՐՄԻ ՄԿՐՏՉԻՆ. ԱՄԷՆ:

Ծանոթ. *Ինչպես այս, նույն և հաջորդ երկու անթվական արձանագրությունններն այս շարքի պետք է որ ժամանակով մոտ լինեն առաջինին, այսինքն XIII դարի վերջերի. նախ, հավանաբար, մեկ դերդաստանի են պատկանում բոլորը, ապա քանդակների ոճով ես մոտ են իրար։*

1429. Գ. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, նախորդին կից, հյուսիսից, քիվին 1 տող.

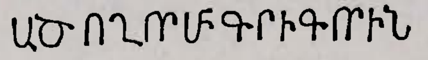

Ա̅Ծ̅. ՈՂՈՐՄԻ ԳՐԻԳՈՐԻՆ։

1430. Դ. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, նախորդին կից հյուսիսից, քիվին ուռուցիկ տառերով 1 տող.

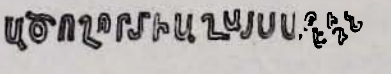

Ա̅Ծ̅. ՈՂՈՐՄԻ ԱՂԱՑՍԱԲԵԴԻՆ (ԵՂԻՍԱԲԵԴԻՆ)։

Խաչքարերի II շարք, բաղկացած ութ կանգուն և ընկածներից, գտնվում է I շարքի և կիսավեր եկեղեցու արևելյան պատի արանքում։

1431. Ա. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, քիվից վերև բարձ, որի վրա և խաչի կամարի տակ 3 տող.

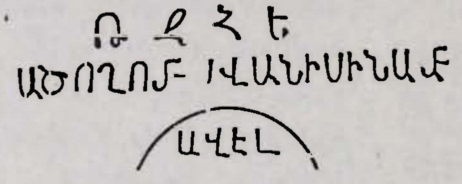

Թ̅Վ̅. ՌՁԵ։ (1526). Ա̅Ծ̅. ՈՂՈՐՄԻ Ա[Վ]ԱՆԻՍԻՆ ԱՄԷՆ։ ԱՎԵԼ.

Ծանոթ. *Վերջին անունը հավանաբար կազմողինն է։*

1432. Բ. ԽԱՉՔԱՐ, կից նախորդին, թեքված դեպի ետ, քիվին և խաչի թևերի շուրջը 3 տող.

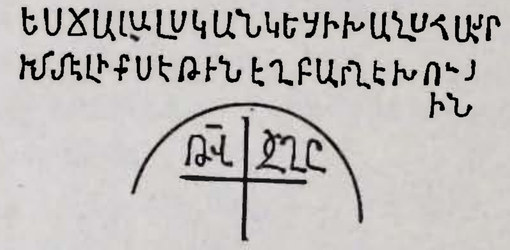

ԵՍ ՃԱԼԱԼՍ ԿԱՆԿ[Ն]ԵՑԻ ԽԱՉՍ ՀԱՅՐ | ԻՄ ՄԷԼԻՔՍԷԹԻՆ, ԵՂԲԱ[Յ]Ր ՇԷԽՈՒՑԻՆ. | Թ̅Վ̅. ՋՂԸ։ (1549)։

1433. Գ. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, ընկած երեսն ի վայր, վերևի աջ անկյունը ջարդված. հարավային կողին 18 տող.

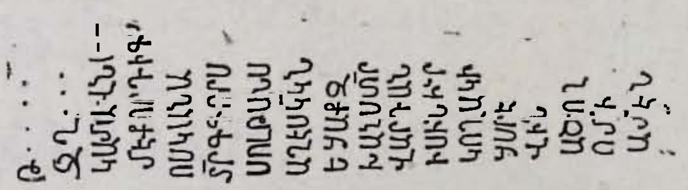

Թ̅Վ̅. ՋՂԲ։ (1543).| ԿԱՄԱՒՆ [ԱՑ]|..ՄԷՔ ՈՐԳԻԳՍ| ՈՍԿԱՆԱ ՏՐ Գ[ՐԻ]ԳՈՐՍ|, ՍՈՒԼԹԱՆՍ,| ԱՂԷՍ, ԿԱՆԿՆԵՑԱՔ Զ|ԽԱՉՍ Տ̅Ր̅.|ՎԱՐԴԱՆ|ԻՍԻՆ, ԻԻՐ| ԿՈՂԱԿԻ|Ց ԱՐԷ|ՎԻՆ|. Ա̅Ծ̅. ՈՂ|ՈՐՄԻ |. ԱՄԷՆ։

Ծանոթ. *Թվականի մեջ միավոր Բ-ն լրացնում ենք ըստ Լալայանի, որի ժամանակ խաչքարն ամբողջ է եղել և հավանաբար կանգուն։*

Հրատ. Լալայան, XIX, 14։

1434. Դ. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, մեծ, հրեսին 1 տող.

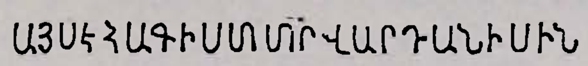

ԱՅՍ Է ՀԱ[Ն]ԳԻՍՏ ՏՐ. ՎԱՐԴԱՆԻՍԻՆ։

1435. Ե. ԽԱՉՔԱՐ, մեծ, գեղաքանդակ, կանգնած է կից նախորդ խաչքարին՝ հարավից, քիվին ուռուցիկ տառերով 1 տող.

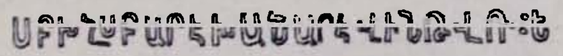

ՄԲ. Խ[Ա]ՉՍ ԲԱՐԷԽԱԻՍ ԱՐԷՎԻՆ. ԹՎ. :ՌԵ: (1556):

1436. Զ. ԽԱՉՔԱՐ, կից նախորդին հարավից, քիվին, թևերի արանքներում և խաչի ստորոտում 6 տող.

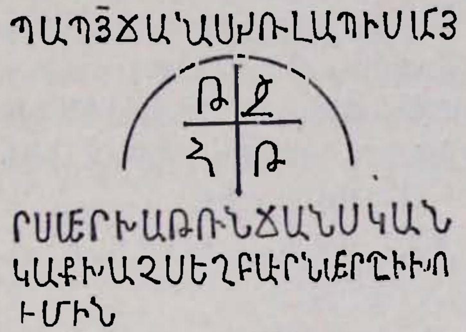

ՊԱՊԱՑՃԱՆԱՍ, ԿՈՒԼԱՊԻՍ, ՄԱՅ[Ր]Ս ՄԵՐ ԽԱԹՈՒՆՃԱՆՍ ԿԱՆ[Կ]Ն[Ե]ԱՔ ԽԱՉՍ ԵՂ-ԲԱԻՐՆ ՄԵՐ ՇԻԽՈ[Ւ]ՄԻՆ.| ԹՎ.:ՋԻԹ: (1530):

1437. Է. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, մեծ, տափակ, նախորդ խաչքարի առաջ. երեսին հրկլարանի սող, գավ, հաց և երկու գունդ ջարդոտված. 2 տող.

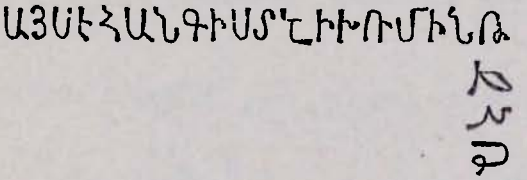

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՇԻԽՈՒՄԻՆ. ԹՎ.| :ՋԻԹ: (1530):

1438. Ը. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, կից նախորդին հյուսիսից, երեսին 3 տող.

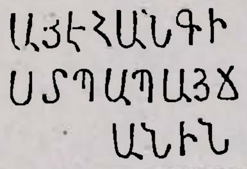

ԱՅ[Ս] Է ՀԱՆԳԻ|ՍՏ ՊԱՊԱՅՃ|ԱՆԻՆ։

1439. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, հարավային կողին կենցաղային տեսարան, գտնվում է կիսավեր եկեղեցու հարավում. վրան 2 տող.

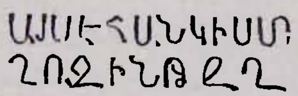

ԱՅՍ Է ՀԱՆԿԻՍՏ| ՂՈՉԻՆ. ԹՎ. :ՋՂ: (1541):

1440. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, հյուսիսում գավ և հաց, կից նախորդին. շրջանակին 1 տող.

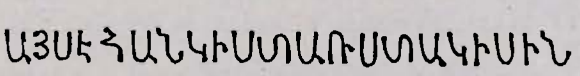

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԱՌՍՏԱԿԻՍԻՆ։

1441. ԽԱՉՔԱՐ, *մեծ, գեղաքանդակ, թիկունքը նույնպես մշակված. վերևում երկու խորան՝ միջին խաչեր, ներքևում ևս երեք խորան ու խաչեր. գտնվում է եկեղեցու հյուսիսային կողմում. վերևում և դրանց ստորոտում, տողերի մեջ 11 տող.*

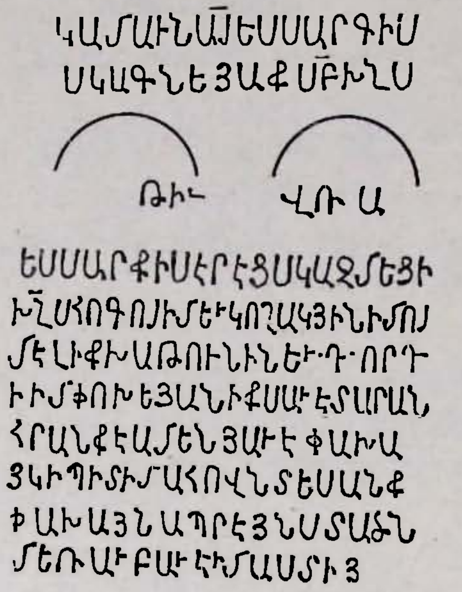

ԿԱՄԱԻՆ ԱՑ̅. ԵՍ ՍԱՐԳԻՍ|Ս |ԿԱ˪ՆԳՆԵՑԱՔ Մ̅Բ Խ˪Ա˩ՉՍ| ԹԻԻ ։ՌՍ։ (1552).

ԵՍ ՍԱՐՔԻՍ ԷՐԷՑՍ ԿԱՉՄԵՑԻ| ԽԱՉՍ ՀՈԳՈՑ ԻՄ ԵՒ ԿՈՂԱԿՑԻՆ ԻՄՈՑ| ՄԷԼԻՔ ԽԱԹՈՒՆԻՆ. ԵՒ ։Դ։ (4) ՈՐԴ|Ի ԻՄ ՓՈԽԵՑԱՆ Ի Ք̅Ս. ԱԻԷՏԱՐԱՆ˪Ի˩| ՀՐԱՄԱՆՔ Է, ԱՄԵՆ ՑԱԻԷ ՓԱԽԱ|ՑԿԻ ՊԻՏԻ. ՄԱՀՈՎՆ ՏԵՍԱՆՔ՝ ՓԱԽԱՑՆ ԱՊՐԷՑ, ՆՍՏԱՑՆ| ՄԵՌԱԻ. ԲԱԻ Է ԻՄԱՍՏ˪Ն˩ԻՑ։

Հրատ. Ջալալյանց, 116, Ալիշան, 71, Սմբատյանց, 618, Լալայան, XIX, 14.

1442. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, *օրորոցաձև, մեծ, հարավային կողին սաղ նվաղող, մեկ պարող, երկու կանայք՝ բռնած մի դունդ և թևերը կանթած պարելիս. առջևները մեծ սեղան՝ վրան լիքը պնակներ ու հացեր. շրջանակներին և քանդակներից վերև 4 տող.*

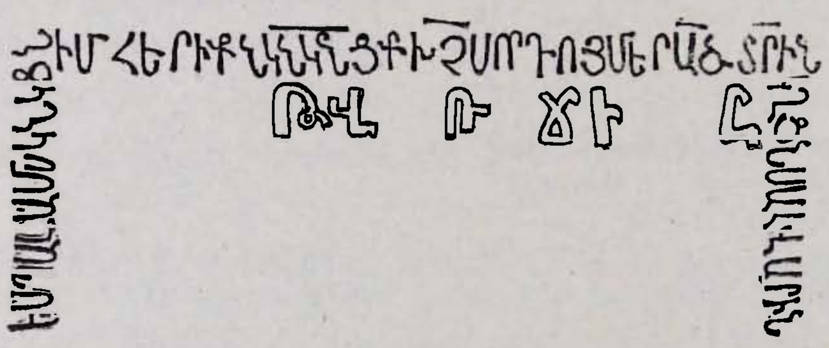

ԵՍ ՊԱՂԱՄՍ, Կ˪Ե˩Ն˪Ա˩Կ˪Ի˩ՑՆ| ԻՄ ՀԵՐԻՔՆ ԿԱՆԿՆԵՑԻՆՔ ԽԱՉՍ ՈՐԴՈՑ ՄԵՐ ԱԾԱՏՐԻՆ,| Կ˪Ո˩Ղ˪ԱԿ˩ՑԻՆ ՍԱՂՎԱՐԻՆ. Թ̅Վ. ։ՌՃԻԸ։ (1679)։

Լուսանկ. 294

1443. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԵՐ, *երկու հատ, տափակ, իրար կից, գտնվում են եկեղեցու հարավում.*

Ա. ԵՐԵՍԻՆ *3 տող.*

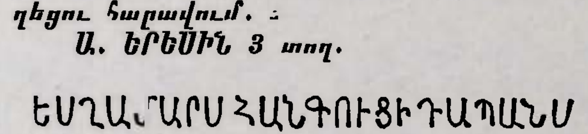

ԵՍ ՂԱՄԱՐՍ ՀԱՆԳՈՒՑԻ ԴԱՊԱՆՍ| ԿԵՆԱՑԿԻՑԻՆ ԻՄՈՑ ՊԱՏԻՐԻՆ,| ՀԱՅՐ ԻԻՐ ԳՐԻԳՈՐԻՆ. Թ̅Վ. ։ՌՃԾԵ։ (1706)։

Հրատ. Լալայան, XIX, 14.

1444. Բ. ԵՐԵՍԻՆ 1 տող.

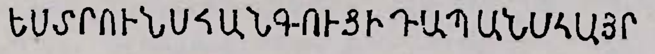

ԵՍ ՏՐՈՒՆՍ ՀԱՆԳՈՒՑԻ ԴԱ-
ՊԱՆՍ ՀԱՑՐ [ԻՄ ՂԱՄԱՐԻՆ]

Ծանոթ. Իր ժամանակ տապանագիրը թերի է թողնված։

1445. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին գավազան, հյուսիսային կողին 2 տող

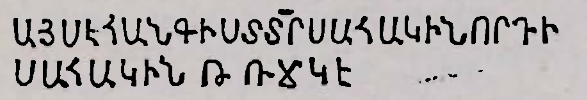

ԱՑՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՏՐ ՍԱՀԱԿԻՆ, ՈՐԴԻ.
ՍԱՀԱԿԻՆ. ԹՎ. ։ՌԿԷ։ (1618)։

Հրատ. Լալայան, XIX, 14։

1446. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, գլուխը նեղացրած, թիկունքը նույնպես մշակված, գտնվում է կիսավեր եկեղեցու հարավում, երեսին և թիկունքին 10 տող.

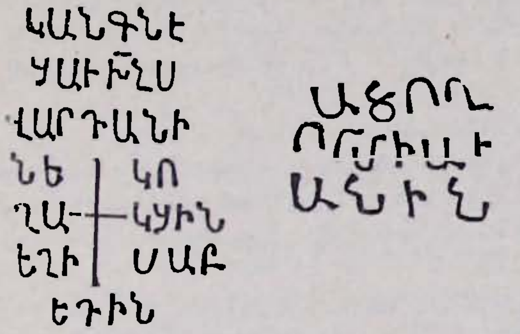

ԵՐԵՍԻՆ.

ԿԱՆԳՆԵ|ՑԱՒ ԽԱՉՍ| ՎԱՐԴԱՆԻ|Ն ՍԻ
ԿՈ|ՂԱԿՑԻՆ| ԵՂԻՍԱԲ|ԵԴԻՆ.

ԹԻԿՈՒՆՔԻՆ.

ԱԾ. ՈՂ|ՈՐՄԻ ԱԻԱՆԻՆ։

Լուսանկ. 296 *(երեսի մասը)*։

1447. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, քիվին 2 տող.

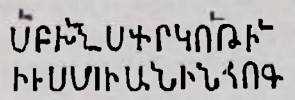

ՍԲ. ԽԱՉՍ ՓՐԿՈՒԹԻ.| ԻՒՍՏԻԱՆԻՆ ՀՈԳ.|ՈՑՆ|։

1448. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, քիվին 2 տող.

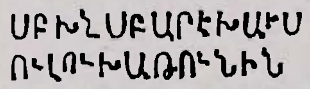

ՍԲ. Խ|Ա|ՉՍ ԲԱՐԵԽԱՒՍ| ՈՒԼՈՒԽԱԹՈՒՆԻՆ։

Զ. «ԱՂԲՐԻ ԽԱՐԱԲԱ»

1449. ԽԱՉՔԱՐ, որը գտնվելիս է եղել «Աղբրի խարաբա» կոչված գյուղատեղիի ավերակ եկեղեցու մոտ, հետևյալ արձանագրությամբ.

Կամաւն այ. ես Աղաբէկ կանգնեցի զխաչս. թվ. ։Չ։ (1451)։

Հրատ. Լալայան, XIX, 15։

1450. ԽԱՉՔԱՐԻ վրա, նախուրքի մոտ.

Ես սարգաւագ Դաւիթս, Աղաջանի որդի, կանգնեցի խաչս հոգոյ իմոյ։

Հրատ. Լալայան, XIX, 15։

Է. ԿԼՈՐ ԴԱՐ

1451. ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած պատվանդանի վրա, գյուղից հյուսիս-արևմուտք, կես կիլոմետր հեռու «Կլոր դարի» գագաթին. ճակատին ուռուցիկ տառերով 3 տող.

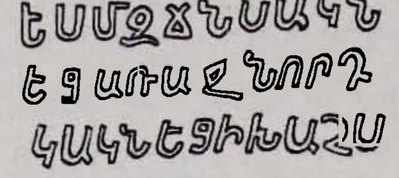

ԵՍ Մ[Ի]Ր[Ջ]Ա[Ն]Ճ[Ա]Ա[Ն]ՆՍ, ԱԿՆ[Է]ԵՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ[Ի] ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԽԱՉՍ:

Ծանոթ. *Խաչքարի ոճը XV—XVI դարերի է։*

ԲԱՍԱՐԳԵՉԱՐ (ՀՆՈՒՍ՝ ՎԱՍԱԿԱՇԵՆ)

Գյուղի հին անունը եղել է Վասակաշեն և 10 չափ հարկով, ըստ Ստ. Օրբելյանի ցուցակի, որից հետևում է, որ միջակ գյուղերի շարքումն է, ըստ իր մեծության։ Այժմ գյուղում պահպանված ամենահին հուշարձան-խաչքարն ունի 1426 թվականը (1422) և գտնվում է գերեզմանատան մեջ, բայց Սմբատյանը հիշատակում է եկեղեցու մոտ մի խաչքար, որն ունեցել է ։Չ։ թվականը։

Գյուղում արձանագրություն ունեցող հուշարձաններ երկու վայրում են.

Ա. Գերեզմանատունը *գտնվում է գյուղի արևելյան եզրին, շատ ընդարձակ է, բայց նոր բացված խճուղիներն անցնելով նրա միջից՝ բաժանել են այն երեք անջատ մասերի, որոնցից երկուսի մեջ կան հին թվականներով գերեզմանական հուշարձաններ։ Այդ մասերը նշանակել ենք Ա և Բ տառերով։*

Բ. Ս. Աստվածածին եկեղեցու բակ. *Ներկա եկեղեցին բոլորովին նոր է, շինված XX դարի սկզբներին՝ հնի վայրում, այն հիմնովին քանդվելուց հետո։ Այդ պատճառով էլ նրա ներսում և շրջապատում եղած գերեզմանական հին հուշարձանները վնասվել, կորել և մասամբ էլ տեղահան են եղել։ Մնացածներից երևում է, որ բակում եղել է ընդարձակ գերեզմանատուն։ Խախտված խաչքարերը հավաքված և շարված են եկեղեցու պատերի տակ, մի քանիսն էլ կանգուն են իրենց հին տեղերում։ Թե՛ խաչքարերը և թե՛ տապանաքարերը գեղաքանդակ և շնորհալի վարպետների գործեր են, որոնցից մեկի անունն է պահպանվել՝ Մանվել նկարիչ (№ 1469—1470)։ Թվական ունեցող ամենահին հուշարձանն այստեղ ունի 1512 թվականը։*

Ներկա ժողովածուում այս գյուղից ամփոփված են 29 արձանագրություն, որոնցից միայն 6-ն են նախկինում հրատարակված եղել։

Ա. ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆ

1452. ԽԱՉՔԱՐ, կանգնած է գերեզմանատան արևմտյան մասում, ճակատին և շրջանակներին 5 տող.

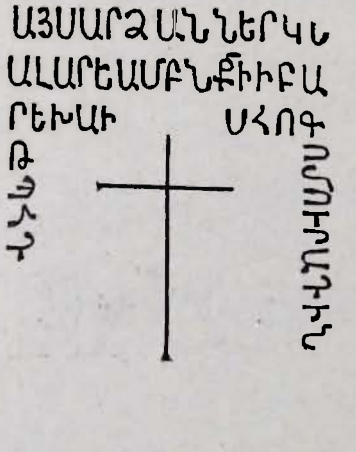

ԱՅՍ ԱՐՁԱՆ ՆԵՐԿԵ[Ց]ԱԼ ԱՐԵԱՄԲՆ ·ՔԻ. Ի ԲԱ[Ր]ԵԽԱՒՍ ՀՈԳ[Ւ]Ո ՄՈՒՐԱԴԻՆ. ԹՎ. ։ՊՀԴ։ (1425):